

До спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01
Науково-дослідного інституту приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України
01024, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А

В І Д Г У К

**офіційного опонента на дисертацію Федчишина Андрія Анатолійовича
«Експертиза в третейському судочинстві», підготовлену на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 –
господарське право; господарсько-процесуальне право**

Актуальність теми дослідження

Головним підсумком будь-якого судового розгляду повинно бути встановлення істини у справі. Для цього суд повинен мати на озброєнні весь можливий арсенал пізнавальних прийомів і засобів, широко і вміло використовувати положення багатьох наук. Розвиток теорії судової експертизи (судової експертології) та підвищення ефективності, якості судового доказування у третейському судочинстві, на думку дисертанта, є актуальними завданнями, що стоять перед сучасною юридичною наукою.

Дисертантом у зв'язку з цим обґрунтовано зазначається, що поліпшення якості розгляду справ у третейському судочинстві навряд чи можливо без широкого використання судами прийомів і методів теорії судової експертизи, новітні досягнення якої можуть надати дієву допомогу суду.

Дійсно, теорія судової експертизи у даний час перестала бути наукою, обмеженою тільки рамками кримінального судочинства. Для сучасного етапу розвитку суспільства та відповідно і правових наук характерна диференціація при одночасному тяжінні до інтеграції, до синтезу наукових знань. І в зв'язку з цим при перетині положень господарсько-процесуального права, зокрема й третейського судочинства і теорії судової експертизи відкриваються

можливості для плідних досліджень як загальнотеоретичного, так і практичного характеру.

Оскільки дисертаційні рамки не дозволяють автору в повному обсязі піддати аналізу весь комплекс проблем, присвячених застосуванню даних теорії судової експертизи, в даному дослідженні розглядаються лише найбільш загальні для теорії і практики питання, що виникають в третейському судочинстві. Серед них такі важливі аспекти як: поняття та правова природа експертизи в третейському судочинстві; нормативно-правове регулювання експертизи в третейському судочинстві; особливості призначення та проведення експертизи в третейському судочинстві; види експертиз, що проводяться в третейському судочинстві; компетенція експерта у третейському судочинстві; питання доказування в третейському судочинстві; поняття висновку експерта та вимоги, що ставляться до нього; оцінка висновку експерта третейським судом.

Дисертація виконана відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадського суспільства в Україні»; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, схваленої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Постанови НАН України від 20.12.2013 № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014-2018 роки». Це теж вказує на актуальність теми дослідження.

***Наукова новизна результатів дослідження, оцінка обґрунтованості
наукових положень дисертації та їх достовірності***

Сформульовані дисертантом мета і завдання досягнуті в ході дослідження та викладені у вигляді наукових позицій і висновків автора.

Дисертант з'ясував поняття експертизи в третейському судочинстві та процесуальні особливості її здійснення; виявив особливості і закономірності генези законодавства про третейські суди, роль експертизи в їх діяльності; з'ясував правове регулювання експертизи у третейських судах та потреби вдосконалення законодавства; визначив особливості призначення експертиз у третейських судах; з'ясував компетенцію експертів третейського суду у вирішенні правових питань; розкрив проблемні питання доказування у третейському суді; визначив поняття висновку експерта та вимоги, що ставляться до нього у третейському суді; виокремив критерії та правила оцінки висновків експертів третейським судом; розробив пропозиції щодо удосконалення законодавства України, що регулює питання експертизи в третейському судочинстві.

Визначені дисертантом завдання вирішені комплексно, в аспекті вирішення теоретичних і практичних проблем застосування експертизи в діяльності третейських судів, вироблення на їх основі рекомендацій щодо удосконалення законодавства України у цій сфері та практики його застосування.

Дану роботу характеризує загальнотеоретична і методологічна культура, яка підтверджує наукову коректність теоретичних висновків і положень, що складають наукову новизну роботи, сприяє забезпеченню обґрунтованості і достовірності пропозицій до чинного законодавства та їх відповідності потребам практики у третейському судочинстві.

Дисертаційне дослідження Федчишина А. А. відрізняється новизною та теоретичним осмисленням. Воно є першим на Україні комплексним монографічним дослідженням питань експертизи у третейському судочинстві.

В роботі дисертантом висунуто ряд нових фундаментальних і оригінальних наукових ідей та теоретико-практичних конструкцій щодо проблем експертного забезпечення третейського судочинства.

Зокрема серед здобутків дисертанта доцільно відзначити наступні:

1. Сформульоване поняття експертизи в третейському судочинстві як врегульованої нормами права діяльності визначеного ухвалою третейського суду експерта чи експертної установи по вивченню, аналізу та оцінці на основі спеціальних знань об'єктів, явищ і процесів відповідно до поставлених третейським судом питань і підготовка обґрунтованого висновку, що буде використовуватись як засіб доказування в процесі третейського розгляду при прийнятті рішення по суті спору (с. 46).

2. Запропоноване для закріплення в чинному законодавстві положення про те, що експертиза в третейському судочинстві призначається у випадках, коли обставини справи, що мають значення для ухвалення рішення, можуть бути досліджені тільки на підставі використання спеціальних знань, про що складається відповідна ухвала третейським судом; сторони можуть пропонувати експертів, експертні установи для залучення їх для проведення експертизи та перелік питань, які підлягають вирішенню, що затверджується ухвалою третейського суду; третейський суд вправі самотійно визначати експертів, експертні установи та перелік питань, що підлягають вирішенню, і зобов'язати сторони чи одну із сторін замовити проведення експертизи; сторони можуть самотійно на договірній основі проводити експертизи і надавати їх результати для розгляду третейському суду; третейський суд має право як прийняти до уваги надані сторонами висновки експертів, так і прийняти рішення про проведення повторної експертизи із залученням визначених судом експертів чи експертних установ (с. 90 та ін.).

4. Пропозиція створення для потреб третейського судочинства експертного інституту як спеціалізованої науково-професійної організації, що виконуватиме функції методичного центру в сфері експертної діяльності, яка б одночасно здійснювала експертну діяльність (с. 158 та ін.).

5. Пропозиція запровадження у третейському судочинстві Реєстру судових експертів за певною галуззю наукових знань, що надавало б третейському суду та сторонам провадження можливість вибору та визначення експертів чи експертних установ для проведення певного виду експертизи (с. 140).

6. Пропозиція доцільності законодавчого запровадження присяги у третейському судочинстві шляхом доповнення Закону України «Про третейські суди» нормою про приведення експерта до присяги із визначенням її змісту (с. 143).

7. Формулювання та систематизація вимог до змісту висновку експерта як засобу доказування, сформованому у результаті проведеного дослідження при альтернативному врегулюванні спорів, зокрема він має містити відомості про: повне ім'я і адресу експерта; дату і місце складання; освіту, кваліфікацію, навички, досвід експерта; його минулі відносини із сторонами; засвідчення про незалежність експерта від сторін, їх представників і складу третейського суду, повноти і достовірності висновків; опис отриманих доказів і виклад фактів, на основі яких експерт ґрунтував своє дослідження і висновки; клопотання про надання необхідних додаткових матеріалів та результати задоволення клопотання; опис використаних при дослідженні і формуванні висновків нормативних актів, застосованих методів; опис дослідження і висновки експерта; підпис експерта (с. 137).

Висловлене вище підтверджує наукову обґрунтованість і достовірність зроблених в дисертації теоретичних висновків та науково-практичних рекомендацій.

Теоретичне і практичне підґрунття та значення результатів

Методологія дисертаційного дослідження за своєю сутністю ґрунтується на діалектичному підході до осмислення поставлених в ньому проблем. В дисертації адекватно застосовані системно-аналітичний, історичний, порівняльного аналізу, аналізу визначень та статистичний методи наукового дослідження. Використовувались й інші методи наукового пізнання, що дозволило автору показати важливість наукового підходу до з'ясування теоретичних і практичних питань застосування експертизи в діяльності третейських судів, вироблення на їх основі рекомендацій щодо удосконалення законодавства України у цій сфері та практики його застосування.

Висновки дисертанта опираються на аналіз нормативно-правової бази чинного законодавства України та законодавства ряду зарубіжних країн (Великої Британії, Канади, Німеччини, Польщі, США, Франції та ін.), що регулюють питання експертизи у третейському судочинстві, а також на матеріали судової практики.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації стали праці з філософії, логіки, теорії держави та права, господарського та господарсько-процесуального права, криміналістики, судової експертизи, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, а також судів першої та апеляційної інстанцій за 1997-2019 роки, рішення та звіти Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ICAC), Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України (UMAC), Постійно діючого третейського суду при Торгово-промисловій палаті України, а також Постійно діючого Арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Словенії, Арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Словаччини, Арбітражного суду при Господарській палаті Чехії та Аграрній палаті Чехії, Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Румунії і Бухаресту, Арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті Латвії, Арбітражного суду при Польській господарській палаті, Бельгійського центру арбітражу та медіації CEPINA-CEPANI, Віденського міжнародного арбітражного центру Австрійської федеральної економічної палати, Китайської міжнародної економічної і торгівельної арбітражної комісії (CIETAC).

Все це забезпечило репрезентативність зроблених дисертантом висновків та пропозицій.

Практичне значення роботи Федчишина А. А. полягає у тому, що наукові положення сформульовані в дисертації можуть бути використані в різних сферах діяльності, зокрема:

– науково-дослідній роботі – при проведенні наукових досліджень з питань застосування спеціальних знань в альтернативних провадженнях, розробці відповідних методичних рекомендацій;

– законотворчій діяльності – в процесі удосконалення законодавства про третейські суди;

– правозастосовній діяльності – зокрема, під час розгляду справ третейським судом, а також практичній діяльності судових експертів та експертних установ;

– освітньому процесі – при підготовці юридичних кадрів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Разом з тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації Федчишина А. А. «Експертиза в третейському судочинстві», доцільно висловити зауваження щодо окремих її положень і висновків, які можуть служити предметом наукової дискусії під час захисту дисертації:

1. Дисертант обґрунтовує доцільність поняття «експертне забезпечення», виокремлюючи у ньому два важливих аспекти: задоволення потреб судових органів спеціальними знаннями; здійснення судочинства на підставі положень теорії експертизи та нормативних актів, що регламентують експертну діяльність. Крім того, в інституті експертного забезпечення пропонує виокремлювати три основні складові: об'єкт дослідження; задачі (мета і цілі) дослідження; методичні засоби дослідження (с. 44). Тобто, фактично розглядає експертне забезпечення крізь призму діяльнісного підходу, тобто як діяльність з експертного забезпечення третейського судочинства. Однак, міждисциплінарна теорія діяльнісного підходу передбачає виокремлення та опис крім потреби, мети (цілей), об'єкту та засобів діяльності, ще й такі складові як суб'єкт діяльності, умови в яких вона здійснюється, наявність у суб'єкта діяльності відповідних знань та навичок, результату та інших подібних складових, які не знайшли свого відображення в аналізі «експертного забезпечення».

2. Дисертант слушно пропонує у Законі України «Про третейські суди» та Законі України «Про міжнародний арбітраж» передбачити визначення поняття «експертиза», підстави для її призначення, обов'язкові види експертиз, порядок призначення експертиз, права і обов'язки експертів, необхідність урахування результатів дослідження при розгляді спору (с. 72). Доцільно було б ці аспекти деталізувати у вигляді конкретних пропозицій до чинного законодавства України.

3. Дисертантом обґрунтовано необхідність створення для потреб третейського судочинства експертного інституту як спеціалізованої науково-професійної організації, що виконуватиме функції методичного центру в сфері експертної діяльності, яка б одночасно здійснювала експертну діяльність (с. 158 та ін). Однак, судово-експертну діяльність в Україні вже здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу». Чому наявності цих інституцій недостатньо для експертного забезпечення третейського судочинства та відповідно в чому будуть особливості запропонованого експертного інституту?

4. Дисертантом доводиться потреба запровадження у третейському судочинстві Реєстру судових експертів за певною галуззю наукових знань, що надавало б третейському суду та сторонам провадження можливість вибору та визначення експертів чи експертних установ для проведення певного виду експертизи (с. 140). Однак, згідно ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» атестовані відповідно до цього Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України. Особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, які внесені до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей

знань, якщо інше не встановлено законом. Тоді, чим зумовлюється потреба альтернативного, додаткового Реєстру атестованих судових експертів?

5. Автор справедливо обґрунтовує доцільність законодавчого запровадження присяги у третейському судочинстві шляхом доповнення Закону України «Про третейські суди» нормою про приведення експерта до присяги із визначенням її змісту (с. 143). У такому випадку доцільно було б запропонувати зміст присяги та проект статті, в якій це положення закріплювалось у законі чи підзаконному нормативному акті.

6. Дисертанту доцільно було б розробити відповідні методичні рекомендації з питань застосування спеціальних знань в альтернативних провадженнях.

В той же час, слід відзначити, що висловлені зауваження мають дискусійний характер і спрямовані на подальше дослідження поставленої проблеми та істотно не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи Федчишина А. А., а насамперед, характеризують складність і багатоаспектність досліджуваної теми.

Загальний висновок по дисертаційній роботі та її відповідність нормативним вимогам

Дисертація Федчишина А.А. – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким автор вирішує важливе наукове завдання, яке полягає у забезпеченні якісними експертними дослідженнями потреб, що виникають в процесі здійснення третейського судочинства.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міносвіти України, що передбачені для робіт, які подані на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук щодо необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності та практичної значимості.

Основні положення і висновки дисертації відображено в 16 наукових публікаціях, серед яких чотири наукові статті – у збірниках, включених МОН

України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві статті – в періодичних наукових виданнях інших держав (у тому числі – одна у виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу), тези десяти доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столів.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що автор досяг поставленої мети та здійснив дослідження, що повною мірою знайшло відображення у висновках. Зміст автореферату в цілому відповідає основним положенням дисертації.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, глибиною обґрунтованості, рівнем достовірності отриманих результатів, науковою та практичною значущістю, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих автором матеріалів дисертація «Експертиза в третейському судочинстві» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор Федчишин Андрій Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

В.І. Полюхович

Підпис *В.І. Полюхович*
Помічник директора з
організаційно-кадрової роботи
Уражені секретар *Погоджені Г.Г.*